

ТЕОРЕТИЧНИЙ ОГЛЯД ОСНОВНИХ ПІДХОДІВ ДО ВИВЧЕННЯ ПОНЯТТЯ КОНФОРМІЗМ ТА КОНФОРМНА ПОВЕДІНКА

С.Р. Віннікова

Херсонський державний університет, asanovasanie4@gmail.com

Науковий керівник: кандидат психологічних наук, доцент І.Р. Крупник

Постановка проблеми. Для суспільства небайдуже, якими засобами, методами і діями користується індивід чи група, щоб досягти своїх цілей. Тому суспільство впливає на людину, щоб його вчинки відповідали сукупності встановлених законів, норм і правил. В основі такого впливу лежить формування поведінки, установок, думки і переконань людини. Далі протягом усього свого життя людина піддається переконанню, навіюванню і маніпулюванню з боку різних соціальних груп.

Конформність є одним із важливих аспектів соціалізації особистості будь-якої людини, так як саме у ранньому юнацькому та юнацькому віці відбувається формування та становлення особистості, основних цінностей та принципів, формування смисложиттєвих орієнтацій, та виявлення причин виникнення конформної поведінки у юнаків. Серед ознак, які негативно характеризують особу, міститься поняття конформізм, яке переважно трактується як тип і спосіб мислення та поведінки, що виявляється у пасивній, пристосовницькій орієнтації на сприйняття головних стандартів оцінок та поведінки всупереч власним переконанням.

Конформність пильно вивчалася в соціальній психології, починаючи з класичних досліджень М. Шерифа, С. Аша і С. Мілграма. Якщо розглядати конформність як акцентуацію підліткового характеру, експерименти Г. Дейвіса, Г. Лебона, Р. Бехлера, Д. Гріффіна, Б. Латане, Б. Сільверстейна, К. Крендалла і багатьох інших дали велику кількість нової інформації про конформну поведінку і відкрили дорогу для багатьох пізніших досліджень.

Конформізм як феномен великих соціальних груп розглядали Т. Адорно, Г. Тард, Д. Ольшанський, В. Райх. Серед вітчизняних науковців, які

досліджували зазначену дефініцію варто зазначити перш за все, П. Давидова та В. Калошина.

Метою статті – є аналіз теоретичних джерел щодо розгляду наукових підходів до вивчення поняття конформізм та конформна поведінка.

Виклад основного матеріалу. Початок досліджень конформності було покладено в роботах С. Аша, де конформність виступила, як тенденція індивіда змінювати свою думку під тиском колективу, приймати точку зору, висловлену більшістю. Експерименти проводилися в основному на дифузних групах, в яких випробовувані спільно вирішували прості, що не мають істотного значення завдання.

З тих пір було проведено велику кількість експериментів, що вивчають конформну поведінку. Надалі конформність була оголошена універсальною закономірністю поведінки людини в різних ситуаціях.

Феномен групового тиску отримав в соціальній психології найменування феномена конформізму. Саме слово конформізм має в звичайній мові абсолютно певний зміст і означає пристосуванство. У повсякденній мові поняття набуває деякий негативний відтінок, що вкрай шкодить дослідженням, особливо якщо вони ведуться на прикладному рівні. Тому в соціально-психологічній літературі частіше говорять не про конформізм, а про конформність, або конформну поведінку, маючи на увазі чисто психологічну характеристику позиції індивіда щодо позиції групи, міру його підпорядкування груповому тиску. У роботах останніх років часто вживається термін соціальний вплив.

Важливим для розуміння дефініції конформність є підходи різних вчених. «Американський дослідник Д. Майерс зауважує, що конформізм – це зміна поведінки або переконань в результаті тиску групи і виявляється він в двох формах: *поступливість* – це зовнішнє слідування за групою при внутрішній незгоді; *схвалення* – це повна відповідність переконань і вчинків соціальному тиску. Відповідно до цієї точки зору конформізм як прояв прагнення особи до підкорення являє собою квінтесенцію двох означених

форм, оскільки може включати в себе як внутрішню незгоду, так і реальну переконаність або ілюзорну впевненість в правильності панівної позиції» [1; 2; цит. за 4, с. 46].

Е. Фромм підкреслює, що конформна поведінка може бути й тимчасовою стадією розвитку індивіда, який у дійсності прагне до зовсім інших, більш «здорових» форм спільності з іншими людьми.

Американський соціолог Д. Рісмен також указує на високий ступінь конформності й відчуження людини в сучасному суспільстві. Він виділяє «автономну» особистість, яка неохоча до масової конформності, як особливий соціальний тип [2; 4].

Дослідник К. Матутите доводить, що в науці часто поняття конформізму отримує негативну оцінку, а суб'єкт, що характеризується цим поняттям, морально дискваліфікується. Таким чином, конформізм позбавляється тих позитивних аспектів, якими він володіє: певний ступінь конформізму в суспільстві є настільки ж необхідною, як і система норм.

Соціальний психолог Д. Майерс говорить про те, що іноді конформізм може проявлятися і як негативне, і як позитивне явище, і тому ми, як особистості, повинні прагнути до балансу між незалежністю і прихильністю до інших людей, між особистим життям і життям громадським, між індивідуальною й соціальною ідентичністю [2].

О. Скоробагатська у своїй роботі зазначає, що конформізм – «усвідомлене або неусвідомлене підпорядкування особистості впливу групи, у яку вона включена; пасивне, пристосовницьке сприйняття готових стандартів у поведінці, безапеляційне визнання порядків, норм і правил, безумовне схиляння перед авторитетами».

Також дослідниця в своїй роботі розрізняє «три типи конформізму. Перший тип – це особиста стихійна форма конформізму, при якому індивід виявляє внутрішню й зовнішню згоду з групою без переживання будь-якого конфлікту. Другий тип – захисний конформізм: у цьому випадку людина стихійно прагне до підтримки з боку більшості, приєднується до групи в

пошуку захисту від неприємностей. Третій тип – умовний, чисто зовнішній свідомий конформізм, при якому суб'єкт погоджується з групою, більшістю, хоча насправді думає інакше. Він може демонстративно підкорятися, щоб заслужити схвалення або уникнути осудження з боку інших» [3, с. 263].

У роботі Г. Соловйової зазначено, що «конформізм залежить від характеристик групи: найбільший ступінь конформізму люди проявляють тоді, коли стикаються з одностайною думкою трьох і більше осіб, достатньо привабливих і таких, що мають високий статус. Найвищий рівень конформізму виявляється також у тому випадку, коли відповіді даються публічно (у присутності групи) і за відсутності попередніх заяв» [4, с. 46].

Дослідницею О. Скоробагатською, було відмічено, що «ступінь конформізму залежить від низки факторів:

- перший фактор – характеристики людини, до яких належить: вік (діти й підлітки більш конформні, ніж дорослі), стать (жінки більш конформні, ніж чоловіки), професія (більш конформні спеціалісти, що працюють у постійній груповій діяльності), почуття особистісної компетентності (або некомпетентності), самооцінка індивіда, його фізичний та психічний стан;

- другий фактор: на прояв конформізму впливають характеристики самої проблеми – чим складніша проблема, тим більше вірогідності підпорядкування груповому впливу;

- третій фактор: конформність залежить від розміру групи, але вона зростає зі збільшенням групи лише до певної межі (3–5–7 чоловік) у разі, коли всі члени групи сприймаються людиною як незалежні один від одного. На конформність діє і ступінь згоди більшості: при руйнуванні єдності групової думки людина більш сміливо чинить опір груповому тиску;

- четвертий фактор: на рівень конформності впливають взаємини людини і групи. Чим вище ступінь прихильності людини групі, тим частіше проявляється пристосуванство. Індивіди з більш високим статусом у групі (лідери) здатні давати сильний опір думці групи. Це пов'язано з прагненням відхилитися від групових шаблонів. Найбільш схильні до групового тиску

індивіди із середнім статусом, особи полярних категорій більше здатні чинити опір груповому тиску;

- п'ятий фактор – публічність: при необхідності відкритого вираження своєї думки особистість демонструє вищий рівень конформізму;

- шостий фактор: коли людині не вистачає інформації для прийняття рішень. З точки зору інформаційного підходу (Л. Фестингер), сучасна людина не може перевірити всю інформацію, яка до неї надходить. Вона покладається на думки інших людей тому, що хоче мати більш точний образ реальності;

- сьомий фактор – психологічні установки індивідів: інноваційні або авторитарні. Дослідник Еверет Хаген стверджує, що авторитарна особистість внутрішньо згодна з традиційними установками, демонструє покірність, прагнення уникнути відповідальності, потребує залежності від авторитету. Інноваційна особистість є відкритою до нового, прагне до того, щоб управляти своїм життям, знаходити оригінальні самостійні рішення.

Ще один фактор, що впливає на прояв конформної поведінки – менталітет культури. У деяких культурах підтримується безумовне підпорядкування авторитетам, а в деяких соціально-культурною нормою є демократизм, самостійність та незалежність» [3, с. 267].

За твердженням Г. Соловйової, «людина, що обрала для себе конформізацію як засіб позбавлення від свободи, уникнення відповідальності та конфліктів із зовнішнім світом, характерні, перш за все, псевдо бажання, псевдо мислення та псевдо почуття, тобто всі три психічні акти – вольова спрямованість, думка та почуттєве сприйняття – замінюються відповідними шаблонами. А відтак більшість досягнень сучасної демократії зводяться нанівець, оскільки «право виражати власні думки дійсно має якийсь сенс тоді і лише тоді, коли ці думки дійсно існують». Авторка також зауважує, що конформна поведінка може грати подвійну, як позитивну, так і негативну роль в соціалізації особи, вона сприяє виправленню помилкової думки або поведінки, якщо більш правильною виявляється думка більшості; з іншого

боку, конформна поведінка заважає затвердженню власної незалежної поведінки або думки» [4, с. 48].

Як свідчить дослідження С. Аша, найбільш стійкі до прояву конформності підлітки з високим рівнем самооцінки, впевненості в собі і низьким рівнем, тому що у них найменш виражений страх бути відкинутими і неприйнятими групою. Дослідження Р. Крачфілда також підтвердило існування зв'язку між цими рисами характеру і нормативним соціальним впливом. Дійшли до схожих висновків У. Айкс і М. Снайдер, вони виявили, що люди, які відчувають потребу в схваленні оточуючих, частіше проявляють нормативну конформність.

Варто також зазначити, що пристосуванство фіксується там, де є конфлікт між власною думкою індивіда і думкою групи, до якої він належить, якщо подолання цього конфлікту здійснюється шляхом згоди з думкою групи. Розрізняють зовнішню конформність, коли думка групи приймається індивідом лише зовні, а на ділі він продовжує йому чинити опір, і внутрішню (іноді саме це і називається справжнім конформізмом), коли індивід дійсно засвоює думку більшості. Внутрішня конформність і є результат подолання конфлікту з групою на її користь.

Теоретичний аналіз наукової літератури свідчить про те, що конформність відіграє певну роль у прийнятті людьми соціальних стереотипів однієї групи по відношенню до іншої. Сформувавшись одного разу, стереотип зберігається переважно за інерцією. Якщо він є соціально прийнятним, багато людей підуть шляхом найменшого опору і будуть узгоджувати свою поведінку з цим стереотипом. Вони будуть ставитися до інших груп відповідно до стереотипу і діяти певним чином

Висновки. Здійснивши теоретичний аналіз вивчення поняття конформізм та конформна поведінка на сучасному етапі розвитку психологічної науки, ми визначили, що конформізм розглядається різними науковими напрямками й відповідно трактується. Таким чином, з огляду на вищесказане, ми зазначаємо, що конформізм розуміється як пасивне, пристосовницьке сприйняття готових

стандартів у поведінці, безапеляційне визнання порядків, норм і правил. Це зміна поведінки або переконань в результаті тиску групи що виявляється в двох формах: поступливість та схвалення. Також конформізм залежить від низки факторів до яких відносяться: вік, стать, професія, самооцінка індивіда, фізичний та психічний стан, менталітет культури, психологічні установки індивідів, публічність, взаємини людини і групи.

Література:

1. Крупник І. Р., Ткаленко Н. В. Маніпулятивна поведінка у професійній діяльності офісних співробітників. *Інсайт: психологічні виміри суспільства*. Херсон: ВД «Гельветика», 2019. Вип. 1. С. 96-101.
2. Майерс Д. Социальная психология. СПб. : Питер, 1997. 688 с.
3. Скоробагатська О. Феномен конформізму в контексті проблеми ефективності адміністративного управління. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології: науковий журнал* / Міністерство освіти і науки України, Сумський державний педагогічний університет імені А. С. Макаренка. 2017. № 4 (68). С. 259–271.
4. Соловійова Г. С. Проблема конформізму як прояву прагнення особи до підкорення у зарубіжній політичній думці 30-70-х рр. ХХ століття. *Наукові праці Чорноморського державного університету імені Петра Могили. Серія «Політологія»*. 2010. Т. 131. Вип. 118. С. 44-49.